

ГЛАВА 6

ЕКОЛОГІЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЛЮДСТВА

Кожна людина цінна рівно настільки, скільки коштує те, про що вона піклується.

Марк Аврелій

6.1. Концепція сталого розвитку

Проблема гармонійного розвитку людства як частини біосфери в природному середовищі має давню історію. Зі стародавніх часів філософи однією з головних проблем розглядали місце людства в природі. Діоген-Кінік (400-325 рр. до н.е.) закликав до обмеження споживання, до зближення людини з природою. В протилежній частині світу – Китаї – аналогічної думки притримувався Ван Чун (27-104 рр.), який відстоював постулат “Людина – частина природи”.

І через півтора тисячоліття філософи продовжували полеміку. Ж. Кельвін (1509-1564 рр., Франція) вважав найкращими такі людські риси, як помірність та бережливість, проповідував режим мирського аскетизму. Італійський філософ Т. Кампанелла у відомій книзі “Місто сонця” поруч з широкою демократією вважав за необхідне жорстоко обмежувати побут, враховуючи закони природи. В протипагу цим поглядам Ф. Бекон (1561-1626 рр., Англія) та Р. Декарт (1596-1650 рр.) і Д. Дідро (1713-1784 рр., Франція), а також Б. Спіноза (1632-1677 рр., Нідерланди) проголошували метою знань збільшення влади людини над природою, зміну природи по людському розумінню.

Ще до початку індустріальної революції з’явилися застереження щодо негативних наслідків антропогенного впливу на природу відносно самої людини. П. Гольбах (1723-1789 рр., Франція) в книзі “Система природи” зауважив, що людина – це частка природи, підлегла її законам. Нехтування цим призвело рід людський до того, що він став жертвою обраної системи управління.

У 1864 році в США вийшла з друку книга Г. Марша “Людина і природа, або Про вплив людини на зміни фізико-географічних умов

природи”, в якій зазначено, що заплановані зміни в природі, які відбуваються внаслідок людської діяльності, значно менші, ніж непередбачені негативні зміни. Відомий французький природознавець Ж. Ламарк (1744-1829 рр.) з цього приводу висловився більш різко: “...призначення людини полягає в тому, щоб знищити свій рід, попередньо зробивши земну кулю непридатною для існування”.

Незважаючи на авторитет процитованих вище та інших авторів, їхня полеміка цікавила невелику групу вчених. Переважна кількість фахівців не відчувала проблеми, про що свідчить зауваження В.І. Вернадського, зроблене вже в ХХ столітті: “Досі історики, взагалі вчені гуманітарних наук, а відомою мірою і біологи, свідомо не рахуються з законами природи біосфери – тієї земної оболонки, де тільки і може існувати життя. Стихійно людина від неї невідділена. І ця нерозривність лише тепер починає перед нами точно вияснюватися”. Саме завдяки працям В.І. Вернадського проблема “природа – людина” отримала наукове обґрунтування – людство несе відповідальність за стан біосфери. Людський розум повинен і може врятувати цивілізацію від самознищення. Видатний вчений сподівався, що настане час, коли завдяки людському розуму біосфера переросте в ноосферу, де буде панувати гармонія між усім живим.

Відомий сучасний еколог М.М. Мойсєєв у 1984 році писав: “Генеральна мета розвитку цивілізації – це забезпечення коеволюції (сумісної еволюції) людини і біосфери”.

Завдяки турботам вчених ідея необхідності гармонізувати взаємовідносини між людьми і природою була сприйнята багатьма політиками і державними діячами. Офіційно вона в документах ООН отримала термін “сталого розвитку” (“надійного розвитку”). Практичні дії світова спільнота почала вживати раніше. Ось деякі головні міжнародні угоди на шляху до сталого розвитку:

1959 – Договір про Антарктиду;

1963 – Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою;

1971 – Програма ЮНЕСКО “Людина і біосфера”;

1975 – Конвенція про запобігання забруднень моря скидами відходів та інших матеріалів;

1977 – Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище;

- 1980 – Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;
- 1986 – Протокол про скорочення викидів сірки на 30%;
- 1988 – Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар;
- 1988 – Декларація людських прав індивідів та народів;
- 1989 – Протокол про обмеження викидів окислів азоту або їх транскордонних потоків;
- 1992 – Конвенція ООН про біологічне різноманіття;
- 1992 – Конвенція ООН про зміну клімату;
- 1992 – Декларація Ріо-92;
- 1992 – Порядок денний на XXI століття.

У документах ООН, прийнятих в 1992 році в Ріо-де-Жанейро, під сталим розвитком розуміється таке співіснування людства і природного довкілля, яке забезпечує потреби сучасного суспільства без ризику для задоволення потреб майбутніх поколінь. Або забезпечення права кожної людини нинішнього і прийдешнього поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту.

Досягнення такого етапу цивілізації передбачається через реалізацію таких концептуальних положень:

- мир, розвиток та охорона навколишнього середовища – взаємозалежні та невід'ємні;
- право на розвиток повинно реалізовуватися з урахуванням того, що це буде відповідати потребам розвитку та природоохоронним заходам наступних поколінь;
- всі держави і всі люди співпрацюють у напрямку викорінення бідності, цієї обов'язкової умови постійного розвитку, прагнуть зменшити різницю у рівнях життя і краще задовольняти потреби більшості населення планети;
- міжнародні дії в галузі охорони природи та розвитку мають відповідати інтересам та потребам усіх країн. Спеціальної пріоритетності потребують країни, що розвиваються, особливо найменш розвинені і тому найбільш екологічно вразливі;
- держави повинні співпрацювати в дусі глобального партнерства. Зважаючи на різницю внесків у глобальне погіршення навколишнього середовища, держави несуть

- загальну, але диференційовану відповідальність;
- природоохоронні проблеми вирішуються найкраще за участі всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні;
  - держави вводять у дію ефективне природоохоронне законодавство;
  - держави повинні співпрацювати у створенні міжнародної економічної системи, що веде до економічного росту і постійного розвитку в усіх країнах;
  - органи державної влади повинні добиватися проголошення інтернаціоналізації природоохоронних коштів та використання економічних важелів, беручи до уваги, що забруднювач, у принципі, відшкодовує втрати на усунення забруднення;
  - творчість, ідеали та сміливість молоді світу повинні бути мобілізовані на встановлення глобального партнерства, щоб досягти постійного розвитку та забезпечити краще майбутнє для всіх.

Контрольні запитання і завдання

1. Співставити позиції філософів стародавніх часів по відношенню до людських потреб.
2. Коли з'явилися побоювання щодо шкідливих наслідків людської діяльності для природи?
3. Оцінити внесок В.І. Вернадського в проблему сталого розвитку.